

A TISZA SZEREPE A TÉRSÉG TERÜLETI, TELEPÜLÉSI SZERKEZETÉNEK FORMÁLÓDÁSÁBAN

*Paksy Gábor**

Az elhangzott előadások a Tisza folyó szerepét és hasznosítási lehetőségeit a települési önkormányzatok szempontjából sokoldalúan és szemléletesen bemutatták. Megerősítették bennünk, hogy hazánk e kiemelkedő természeti adottsága meghatározó szerepet játszott a folyó völgyében lévő települések kialakulásában, fejlődésében, a tágabb térség területi, települési szerkezetének formálódásában éppen úgy, mint a térség általános társadalmi-gazdasági fejlődésében.

Úgy hiszem, az is nyilvánvaló az önkormányzatok számára - mint a települések végre valódi felelős gazdái számára -, hogy a Tisza az érintett városok, falvak, az egész térség további fejlődésének is változatlanul meghatározó tényezője lesz. A nemzetközi tapasztalatok is azt mutatják, hogy egy ilyen folyó a táj talán legfontosabb térszerkezet-alakító ereje, a környezetében, völgyében élő települések fejlődésének alapvető tényezője. Számolni kell vele, mint a fejlesztés korlátozó tényezőjével is, de meggyőződhattünk arról is, hogy a Tisza még távolról sem kihasznált adottsága e tájnak.

Az urbanisztikával foglalkozó szakemberek számára az is nyilvánvaló, hogy ennek a nemzeti adottságnak a térség problémáinak megoldására, az egyes települések fejlesztésére való helyes kihasználására csak egy tudományosan is megalapozott regionális fejlesztés, regionális program keretében nyílnak megfelelő lehetőségek.

Különösen igaz ez, ha azt a célt tűzzük magunk elé, hogy a társadalmi, környezeti és gazdasági érdekek összehangolásával egy arányosabb területi fejlődést szeretnénk elérni, mely mérsékli a már kialakult területi egyenlőtlenséget, elősegíti a települések önerős fejlődését, s biztosítja a természeti értékek védelmét - hosszú távon fenntartva a térség ökológiai egyensúlyát.

Meg vagyunk győződve arról, hogy az egyébként jószándékú és önmagában helyes települési célok összessége nem feltétlenül eredményezi automatikusan a térség számára is legelőnyösebb programot, annak megvalósítása nem feltétlenül eredményez kedvező és előnyös térségi fejlődést, nem garantálhatja egy olyan adottság méltó és jó kihasználását, mint a Tisza folyó. Csak területi szemlélettel, a regionális összefüggések figyelembe vételével lehet javaslatot tenni a folyónak mint víziútnak a kihasználására, mint vízbázisnak a vízellátásra való igénybevételére

* Paksy Gábor, igazgató, Városépítési Tudományos és Tervező Intézet.

éppen úgy, mint a tisztított szennyvizek befogadjaként számításba venni. Ugyanakkor, a folyó élete, vízminősége a környezetnek, a vízgyűjtő területnek környezetgazdálkodásától függ.

E rendkívül szoros összefüggéseket rendeltetésénél fogva figyelembe vevő és kezelő területfejlesztés hazánkban ma, az új viszonyokhoz való alkalmazkodás kezdeti stádiumában, sokak szerint válságban van. Még ilyen elmarasztaló megítélésen sem lehet csodálkoznunk. Ennek indoklásául csak jelzésszerűen az szolgálhat, hogy

- az elmúlt évtizedek területfejlesztési politikája, gyakorlata - mivel az a 70-es évek elején alakult ki hazánkban - egyesek szerint állampárti képződmény, az állami, központi akarat végrehajtását szolgáló eszköz;
- a területfejlesztés jóval többet ígért az ország területi egyenlőtlenségeinek kiegyenlítésére, a harmonikus fejlődésre, az ország erőforrásainak célszerű kihasználására, mintsem azok megvalósítását illetően hatást tudott volna gyakorolni. Változatlanul számottevőek a területi különbségek a kulturális, a gazdasági, az infrastruktúrális és az életkörülmények vonatkozásában, sőt, újabb, még élesebb problémák keletkeztek - gondoljunk csak az alapanyagipari központokra, a volt iparvárosokra, vagy a többszörösen hátrányos, elmaradott térségekre.

De a hazai regionalizmus mai helyzetét az is befolyásolja, hogy a területi fejlődés feltételrendszere is alapvetően megváltozott, hiszen

- az önkormányzati törvény megteremtette a települések autonóm fejlődésének feltételeit;
- a piacgazdaság kiépülése, a tulajdonviszonyok átalakulása lényegét tekintve változtatja meg a területi fejlődés szereplőit;
- miközben az államnak a közvetlen beavatkozási lehetősége minimálisra csökken, az egyes tájak, régiók harmonikus fejlesztéséhez szükséges koordinációs, menedzselési feladatoknak kijelölt szereplője, felelőse hiányzik.

A problémához tartozik továbbá, hogy

- a tervezés korábbi rendszere jórészt idejétmúlt, viszont új még nincs, s a területi folyamatok megfigyelésének információs háttere sem alakult ki;
- végül, de nem utolsósorban, meg kell értenünk, hogy a most erősödő önkormányzatok működésük első szakaszában a településeken belüli kérdésekre, problémákra koncentrálnak, a szükségesnél általában érzéketlenebbek a területi együttműködésre. Egészen biztos, hogy egy idő után, a szerzett tapasztalatok ismeretében mind szélesebb körben felismerik majd a regionális együttműködésben rejlő lehetőségeket.

Mert - a nemzetközi tapasztalatok ismeretében - határozottan állíthatjuk, hogy ún. területi politikára, regionális fejlesztésre, regionális tervezésre a kialakuló új világunkban is szükség van. A reneszánszát éli Európában a regionalizmus, új lendületet kapott a fejlett országok együttműködésének, integrációjának folyamatában. Ezek egyik sajátos új formája a szomszédos országok régióinak kapcsolata, együttműködése a területi problémák megoldásában, a területi fejlesztésben. Az

országhatárok lebomlásával annak lehetünk tanui, hogy a társadalmi, gazdasági folyamatok viszonylag akadálytalanul átáramolnak az országhatárokon, s ma már az ezekre való felkészülés, e folyamatok befolyásolása csak regionális együttműködés révén lehetséges. A Közös Piac mind szélesebb körű integrációja nem csupán az országok együttműködése, hanem a szomszédos régiók egyre kiterjedtebb összekapcsolódása. Ez, mint tapasztalhatjuk, nemcsak gazdasági, hanem társadalmi jellegű összefonódásként is megnyilvánul. Köztudott, hogy az Alpok—Adria együttműködés már e célt szolgálja, s egyik útját és biztos alapját eredményezheti a régiók országainak az integrációja felé.

Kelet-Közép-Európa egy másik - országhatárok által tagolt, de összefüggő - régiója lehet a Kárpátok—Tisza térsége.

Elméletileg számos régió lehetne érdekelt egy olyan együttműködésben, melynek célja

- az egymással érintkező, különböző országokhoz tartozó területek gazdasági, társadalmi, kulturális, idegenforgalmi, s az emberek közötti közvetlen kapcsolatok kiépítése, erősítése, valamint
- az egyes régiók potenciáljának teljesebb körű és eredményesebb hasznosítása közös akciók révén.

E kérdésben különösen közös érdeklődésre tarthat számot

- a környezetvédelem, a környezetalakítás, ezen belül a vizek tisztaságának védelme, az ár- és belvízvédelem, a talajvédelem, a hulladékok elhelyezése, feldolgozása, vagy megsemmisítése, az erdőkárok problematikája, a természetvédelem;
- a Tisza, illetőleg a Kárpátok természeti, táji adottságainak kölcsönös érdekekre épülő hasznosítása;
- a térség hálózati infrastruktúrájának összehangolt fejlesztése;
- a különböző termelő és szolgáltató üzemek közötti kooperáció;
- technológiák közvetítése, nemzetközi tőkeáramlás mozgásának elősegítése, kereskedőházak, szabad kereskedelmi övezetek létesítése;
- kulturális kapcsolatok fejlesztése.

Az Alpok—Adria együttműködésnek van néhány olyan tapasztalata, melyet különösen meg kell fontolni. Mindenekelőtt az, hogy egy ilyen együttműködést csak alulról építkezve lehet és szabad megvalósítani. Mindennemű gyámkodást, központi beavatkozást távol kell tartani. A szomszédos települések, kisebb nagyobb régiók valós, felismert, kölcsönös érdekeken alapuló együttműködési igényeire alapozva lehet elindítani, majd mind teljesebbé tenni e regionális együttműködést.

Úgy ítélem meg, hogy ma még inkább csak potenciális lehetőségként értelmezhetjük a Kárpátok—Tisza együttműködést.

Befejező gondolatként néhány szó a regionális együttműködés, a regionális fejlesztés kínálta lehetőségeiről.

A tágabb térség, az alföldi megyék az ország más, fejlettebb térségeihez viszonyított kisebb-nagyobb mértékű elmaradottságának felszámolását, különösen az e térségen belüli elmaradott területek felzárkózását a települések önjerejükből

nem valósíthatják meg. A piacgazdasági viszonyok a fejlett térségek további fejlődését általában erőteljesebben segítik. Az önerőből fejlődni nem tudók lemaradása fokozódik. A határmenti elmaradott térségek fejlődési lehetőségeiben a határok lebomlása elsősorban ott jelenthet előnyt, ahol a szomszédos, határon túli térség fejlettebb. A nyugati országszéleken ennek már érezhető hatása is kimutatható.

A térségben lévő elmaradott területek egyre súlyosbodó helyzetének javítására a jól megválasztott regionális fejlesztési programok létrehozása és megvalósítása nyújthat megfelelő lehetőségeket.

Igen nagy jelentőségűnek ítéljük az országgyűlés áprilisi határozatát, mely az Alföld rövid és hosszabb távú tájvédelmi és tájhasznosítási koncepciójának az elkészítéséről döntött. Mind az itt lévő természeti, táji értékek megőrzése, mind a legkülönbözőbb területi adottságoknak a legcélszerűbb hasznosítása érdekében elengedhetetlen és minden bizonnyal majd jelentős segítséget nyújthat a készítendő regionális koncepció. Nagyon fontos, hogy ez a koncepció valóban tágan értelmezett tájhasznosítási koncepció, azaz megfelelően komplex regionális szemléletű legyen. Igen fontosnak ítélem, hogy az ezzel kapcsolatos kutatás és tervezés

- felhasználja az e témában eddig szerzett ismereteket;
- alulról építkező legyen, azaz koordinálja, integrálja az érintett települések önkormányzatainak településfejlesztési törekvéseit;
- ehhez a városok és a községek önkormányzatainak mielőbb ki kell alakítaniuk településpolitikájukat, újra kell fogalmazniuk településfejlesztési-településrendezési céljaikat;
- a két tervezés kölcsönhatásaként készítve tudom elképzelni azt a dokumentumot, mely az országgyűlés e valóban fontos és korszerű határozatához méltó lehet;
- az alföldi térségen belül egy sajátos regionális problematika a Tisza hasznosítása;

Itt is utalnom kell arra, hogy ez utóbbi messze nem vízgazdálkodási és vízi közlekedési kérdés. Mint az az előadottakból - a konferenciát rendezők törekvéseiből is - kiviláglik, a Tisza rendkívül sok szálon kapcsolódik a szűkebb és a tágabb térség területi, települési problematikájához, fejlődési adottságaihoz, korlátaihoz, lehetőségeihez. Ezért e koncepció készítésénél is az előbbi feltételek megteremtését ajánlhatom.

Végezetül a városfejlesztéssel, területfejlesztéssel foglalkozó szakemberek nevében megköszönöm a konferencia kezdeményezőinek azt, hogy egy valóban fontos, érdekes regionális és településfejlesztési problematikának konferenciára való tűzésével, megszervezésével nemcsak az érintett önkormányzatok, hanem a szakemberek számára is fontos fórumot teremtettek, mely számottevő segítséget nyújt a helyét kereső, megújulni akaró szakma számára is.

A Magyar Urbanisztikai Társaság nemcsak a konferencián való közreműködésével, hanem szakemberein keresztül alapvető feladatának tekinti, hogy segítse az önkormányzatokat településpolitikájuk kialakításában, megvalósításában, a települések közötti együttműködés lehetőségeinek feltárásában és kialakításában. Célunk,

hogy az önkormányzatok és a szakma képviselői között mind szélesebb párbeszéd alakuljon ki, hogy annak eredményeképpen - többek között - olyan természeti adottság, mint a Tisza, a helyi közösségek számára a legkedvezőbb módon hasznosítható legyen.